

صرف و نحو زبان عربی

منظوم فارسی

تألیف

عباس جعفریان

جعفریان، عباس، ۱۳۲۱ -

صرف و نحو زبان عربی منظوم فارسی / تألیف عباس جعفریان. - تهران: نخل، ۱۳۸۳.

ISBN: 964-6744-21-4

۹۶ ص.

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. [۹۶].

۱ - زبان عربی - صرف و نحو - شعر. ۲ - زبان عربی - صرف و نحو - راهنمای آموزشی.
الف. عنوان.

ص ۶۸۵ ج ۳ / PJ۶۲۰۳. فا ۴۹۲/۸۷۲۴

۱۸۲-۴۰۸۳م

کتابخانه ملی ایران

مؤسسه انتشارات نخل

صرف و نحو زبان عربی (فارسی منظوم)

تألیف: عباس جعفریان • حروفچینی: زهره میرزا احمدی • صفحه آرایی: شایان • طرح جلد: محمود معبودی
لیتوگرافی متن: الوان • چاپ و صحافی: معراج • چاپ اول: اسفندماه یکهزار و سیصد و هشتاد و سه
تعداد چاپ: دوهزار نسخه • قطع وزیری: نود و شش صفحه

کلیه حقوق این اثر برای مؤلف محفوظ است.

هرگونه نسخه برداری و چاپ منوط به موافقت کتبی ناشر خواهد بود.

انتشارات نخل تلفن: ۸۸۹۹۴۲۰ صندوق پستی: ۵۷۸۸-۱۴۱۵۵ تهران

شابک: ۹۶۴-۶۷۴۴-۲۱-۴

پست الکترونیک مؤلف: E-mail: jafaryan@tebyan.org

أَقْدِّمُ هَذَا الدِّيَّوَانَ إِلَى سَيِّدَةِ النَّسَاءِ الْعَالَمِينَ
«فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ عَلَيْهَا السَّلَامُ»

تقديم به سرور زنان عالم «حضرت فاطمه زهرا» (س)

مقدمه

سپاس و ستایش بی حد و حصر پروردگاری را که همه‌ی عالم از پرتو نور کرمش تکوین یافته و هر چه هست به اشاره‌ی لطف اوست.

در سال‌های تدریس در دانشسرای تربیت معلّم و دبیرستان‌های تهران و تدریس خصوصی متوجه شدم که دانشجو و دانش‌آموز در فراگیری درس از طریق نظم علاقه بیشتری نسبت به نثر نشان می‌دهد و اگر شعر روان و جذاب و گیرا باشد زمان زیادتری در حافظه‌اش می‌ماند.

در کلاس‌های بازآموزی که در دفعات مختلف شرکت کردم، متوجه شدم وقتی استاد مطلبی را با شعر بیان می‌کند هم لذّت بیشتری می‌برم، هم مدّت زیادتری در حافظه‌ام می‌ماند.

از هنگام رفتن به مکه معظمه، «خداوند عزّ اسمّه» بر من منت نهاد و طبع شعری در حدّ توانائیم مرحمت فرمود که کتاب حاضر را درباره‌ی «صرف و نحو» زبان عربی و یک دیوان شعر مذهبی، اجتماعی و خانوادگی «تصنیف» و دو جلد کتاب درباره نحوه‌ی تدریس و تعلیم صرف و نحو زبان عربی همراه با تست‌های مربوط به هر موضوع و پاسخ تشریحی آنها براساس قواعد «تجريد و تعميم» منطبق با «اصول ریاضی» تألیف کنم.

علّت نهائی نوشتن کتاب‌ها این است که شاید کسی در فراگیری و شناخت قواعد زبان عربی و درک مفاهیم «قرآن کریم» استفاده علمی برده و مورد قبول پروردگار «علیم حکیم» واقع شود.

نظم این کتاب در روز دوشنبه نهم شهریور ماه یکهزار و سیصد و هشتاد و سه مطابق با سیزدهم رجب سال ۱۴۲۵ هجری قمری یعنی در زادروز تولّد مولود کعبه، «مولی الموحّدین، امیر المؤمنین - علی بن ابیطالب» علیه‌السّلام پایان یافت.

التماس دعا

عباس جعفریان

کلمه تشکر

از تمامی عزیزانی که در امر آماده سازی و چاپ کتاب مرا یاری نموده اند، خصوصاً خانم زهره میرزا احمدی به خاطر حروفچینی زیبایشان و دختر دانشمند خانم فاطمه جعفریان که با دقت فراوان بازخوانی و مقابله عنوان های متن را به عهده داشت و همچنین آقایان حاج فرج الله فراهانی و فرزند صالحشان آقای وحید فراهانی مدیران مسئول چاپخانه معراج و ایران گرافیک که با همت بالایشان موجب نشر این کتاب شدند و از آقای مسعود معبودی مدیر مسئول مؤسسه فرهنگی انتشاراتی نخل که با دقت نظر خاص خود راهنمایی های سودمندی در کلیه مراحل نموده اند کمال تشکر و قدردانی را دارم و از خدای منان سعادت و سلامت برای یکایکشان مثلث می نمایم.

به نام خدا

سخنی با خواننده

خداوند سبحان را سپاس که به من توانایی بخشید تا بتوانم برای راه گشایی پژوهندگان زبان عربی گام کوچکی بردارم. در نگارش این کتاب نکاتی در نظر گرفته شده که به بیان مختصر آن می‌پردازم:

نخست آنکه در کتاب حاضر سعی شده که هر کس با هر استعداد بتواند به نحو مطلوب از آن بهره گرفته و قواعد صرف و نحو زبان عربی را بیاموزد.

دوم، در نگارش آن به حد بضاعت سعی شده است که وزن و قواعد شعری در خدمت معنی گرفته شود. بنابراین وزن‌های متفاوتی در این راستا به کار گرفته شده است.

سوم، ضمن بیان هر موضوع سعی شده که هر مطلب با یک یا چند مثال و معانی آنها بیان شود.

چهارم، در کتاب حاضر به صورت دو قسمت جداگانه در صرف و نحو و قواعد مربوط به آنها بیان شده است، و با توجه به موضوع هر قاعده نظم و ترتیب رایج آن رعایت شده است.

و در آخر از کلیه صاحب‌نظران و دانش‌پژوهان استدعا دارم در راستای بهتر شدن این کتاب و رفع اشکالات آن مرا از راهنمایی‌های خود بهره‌مند گردانند.

مؤلف

معرفی مؤلف

حمد بر کردگار ارض و سما
این من و این کتاب و لفظ عرب
من کیم تا قلم بگیرم دست؟
با کدامین زبان بگویم پاس؟
این بود راه و رسم و آئینم
دوست دارم محمد (ص) و قرآن
بعد از آن رهنمای من زهرا (س) است
منقلب می‌شوم من از اسمش
بسمد رحمان ورا بدارم دوست
همسر خوب «مولی الکونین»
دوست دارم هممو و فرزندانش
لطیفشان گشته شامل حال
درس خواندم که تا شوم آگاه
باب من نام من نمود عباس
زادگاه مرا ز «قزوین» دان

هممه را آفریده است خدا
همه از بخشش تو بُد یارب
هرچه هست از کمال بذل تو است
تو بگو با زبان خویش سیاس
عاشقم بر خدا و بر دینم
خادمم بر امام متقیان (ع)
او شفاعت کننده روز جزاست
به فدای کمال و بر جسمش
اشک‌هایم همیشه از بر اوست
مادری است بر حسن و حسین (ع)
همگی را الی امام زمان (عج)
دین و دانش بداده، خوشحالم
تا مدرّس شدم به دانشگاه
خادمم بر خدا و بر این ناس
متخلّص شدم به «جعفریان»

فهرست مطالب

موضوع	صفحه	اقسام مفرد اسم مؤنث	۲۳
ریشه زبان عربی	۱۹	مؤنث حقیقی	۲۳
تعداد حروف زبان عربی	۱۹	مؤنث مجازی	۲۳
حروف شمسی	۱۹	مؤنث لفظی	۲۳
حروف قمری	۱۹	مؤنث معنوی	۲۴
حرکات	۲۰	مصادری که چهار حرفی یا بیشترند مؤنثند	۲۴
تنوین	۲۰	علامت‌های اسم مفرد مؤنث	۲۴
ضوابط	۲۰	اسم مثنی	۲۴
شَدَّ	۲۰	مثال دیگر برای اسم مثنی	۲۴
مَدَّ	۲۱	اسم و فعل مفرد	۲۵
قطع	۲۱	جمع مذکر، مؤنث و مکثر	۲۵
وصل	۲۱	اقسام جمع	۲۵
فرق رفع با ضمه، نصب یا فتحه،		ملحقات به جمع مذکر سالم	۲۶
جَزَّ با کسره	۲۱	ملحقات به جمع مؤنث سالم	۲۶
تقسیمات لغات در زبان عربی	۲۲	اسم از جهت تعداد حروف	۲۶
شناختن اسم و فعل و حرف	۲۲	اسم متصرف و غیر متصرف	۲۷
اسم	۲۲	اسم جامد و مشتق	۲۷
فعل	۲۲	اسم فاعل و اسم متعول در ثلاثی	
حرف	۲۳	مجرد و ثلاثی مزید	۲۸
اسم مفرد مذکر	۲۳	اسم زمان و اسم مکان ثلاثی مجرد	۲۸

۲۹	اسم زمان و اسم مکان غیر ثلاثی مجرد
۲۹	اسم آله
۲۹	اسم مبالغه
۳۰	صفت مشبهه
۳۰	اسم تفضیل
۳۱	اسم‌های معرفه و نکره
۳۲	ضمائر متصل مرفوعی
۳۲	ضمائر منفصل مرفوعی
۳۲	ضمیر فصل
۳۳	ضمائر متصل منصوب و مجرور
۳۳	ضمائر منفصل منصوب و مجرور
۳۳	مضاف و مضاف الیه
۳۴	اسم غَلَم (اسم خاص)
۳۴	ذولام (اسم + ال)
۳۴	موصولات
۳۵	اسماء اشاره
۳۵	اسم مُعَرَّب و مبنی
۳۶	مُعَرَّب
۳۶	افعال مبنی
۳۷	ادوات استنهام
۳۸	حروف و اسماء شرط
۳۸	حروف شرط و جملات شرطیه
۳۸	اسماء شرط
۳۹	اسم‌های غیر منصرف
۴۰	اسم مُضَفَّر و مُکَبَّر
۴۰	اسماء حُسنه
۴۱	مصدر جامد و مشتق
۴۲	القسام افعال
۴۲	تعداد افعال
۴۲	تعریف فعل ماضی
۴۲	تعریف فعل مضارع
۴۲	تعریف فعل مُستقبل
۴۲	تعریف فعل جحد
۴۳	تعریف فعل استفهام
۴۳	تعریف فعل‌های امر و نهی
۴۳	تعریف فعل نفی
۴۳	تعریف ماضی مطلق
۴۳	تعریف ماضی نقلی
۴۳	تعریف ماضی التزامی
۴۴	تعریف ماضی بعید
۴۴	تعریف ماضی استمراری
	جاهائی که فعل ماضی معنای فعل
۴۴	مضارع می‌دهد
۴۴	مضارع مرفوع
۴۵	حروف جازمه
۴۵	مضارع مجزوم
۴۵	حروف ناصبه
۴۵	مضارع منصوب
	فعل ماضی معلوم و ماضی مجهول
۴۶	در جمله
۴۶	جمله معلوم و مجهول با فعل مضارع
۴۶	فعل لازم و فعل متعدی
	فعل ثلاثی مجرد، ثلاثی مزید، فعل
۴۷	رباعی مجرد، رباعی مزید
۴۸	سماعی و قیاسی
۴۸	سماعی

۵۷	اقسام جمله	۴۸	قیاسی
۵۹	علم نحو	۴۹	تعداد حروف علة
۶۱	تعریف علم نحو	۴۹	تعریف فعل مُعتل
۶۱	اقسام اعراب	۴۹	مُعتل الفاء و یا مثال، در ماضی و مضارع
۶۱	اعراب اصلی	۴۹	فعل امر حاضر از مثال واوی
۶۲	اعراب فرعی	۵۰	فعل ماضی أَجَوْف یا معتل العین
۶۲	اعراب محلی	۵۰	فعل مضارع أَجَوْف
۶۳	اعراب تقدیری در اسم مقصود	۵۰	فعل امر حاضر أَجَوْف
۶۴	اعراب تقدیری در اسم مقصور	۵۰	فعل ماضی معتل الایم یا ناقص
۶۴	اعراب تقدیری به بیان دیگر	۵۱	فعل مضارع ناقص (معتل الایم)
۶۵	مرفوعات	۵۱	فعل امر حاضر ناقص
۶۵	فاعل	۵۱	مهموز
۶۶	فاعلی واجب الاستتار	۵۲	مهموز الفاء در باب افعال
۶۶	فاعلی جابز الاستتار	۵۲	مُضاعَف
۶۶	فاعل متع الاستتار	۵۲	صرف فعل ماضی مُضاعَف
۶۶	نائب فاعلی	۵۳	صرف فعل مضارع مُضاعَف
۶۷	مبتدا و خبر	۵۳	صرف فعلی امر مُضاعَف
۶۸	نواسخ (۱): حروف مشبهة بالفعل	۵۳	لفیف مقرون
۶۹	لای نفی جنس	۵۳	لفیف مفروق
۶۹	افعال ناقصه	۵۴	افعال مدح و ذم
۶۹	حروف شبیه به لَیْس	۵۵	عدد و معدود
۶۹	افعال مقاربه یا قُرب و رجا	۵۵	۱ -
۷۰	نواسخ (۲): نواسخ به بیان دیگر	۵۵	۲ -
۷۱	منصوبات	۵۵	۱۰ - ۳ -
۷۱	مفعول به	۵۶	۱۹ - ۱۳
۷۱	اغراء	۵۶	عقود اصلی ۹۰ - ۲۰
۷۱	تحدید		عقود فرعی ۱۰۰/۰۰۰ - ۱۰/۰۰۰
۷۱	مفعول مطلق	۵۶	۱۰۰ -

۸۷	حرف تعریف	۷۲	مفعولٌ فيه (ظرف)
۸۷	حرف تحقیق	۷۲	ظرف زمان
۸۷	حروف تنبیه	۷۳	ظرف مکان
۸۷	حرف روع و إنکار	۷۳	مفعولٌ له: مفعولٌ لأجله
۸۷	حروف تفسیر و حروف تفصیل	۷۳	حال
۸۸	حروف ایجاب	۷۵	تمیز
۸۸	حرف لای نفی جنس	۷۷	اقسام کَم
۸۸	اقسام نا	۷۷	«کَم استفهامیة»
۸۹	اقسام واو	۷۷	کَم خبریة
۸۹	اقسام لا	۷۷	مُشتی
۹۰	اقسام ما	۷۸	منادی
۹۰	اقسام من	۸۰	توابع
۹۰	اقسام لَمَّا	۸۰	موصوف و صفت
۹۱	لِ - حَتَّى	۸۰	عطف بیان
	وزن‌ها و کاربرد باب‌های افعال ثلاثی	۸۱	اسم اشاره
۹۱	مزید	۸۱	کنیه
۹۱	باب افعال	۸۱	لَقَب
۹۲	باب تفعیل	۸۱	بن و بنت
۹۲	باب مفاعلة	۸۲	بَدَل
۹۲	باب تَفْعُل	۸۳	تأکید
۹۳	باب تفاعل	۸۴	عطف به حروف
۹۳	باب افعال	۸۴	شبه جمله
۹۳	باب انفعال	۸۵	اقسام شبه جمله
۹۳	باب استفعال	۸۶	انواع حروف
۹۴	باب‌های رباعی	۸۶	حروف جاره
۹۴	رباعی مجرد	۸۶	حروف جازمه
۹۴	رباعی مزید	۸۶	حروف مشبهة
۹۵	منابع و مأخذ	۸۶	حروف شبهه به لیتس